

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Taalbenadering en taalhouding in werk van Jacob Israël de Haan: zuiverheid, gekunsteldheid, dubbelzinnigheid, expressiviteit

Nederveen-Barendregt, T.

Citation

Nederveen-Barendregt, T. (2023, April 4). *Taalbenadering en taalhouding in werk van Jacob Israël de Haan: zuiverheid, gekunsteldheid, dubbelzinnigheid, expressiviteit*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3590169>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3590169>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

**Taalbenadering en taalhouding
in werk van Jacob Israël de Haan**

zuiverheid, gekunsteldheid, dubbelzinnigheid, expressiviteit

Trijntje Barendregt

Provided by thesis specialist Ridderprint, ridderprint.nl

Printing: Ridderprint

Layout and design: Erwin Timmerman, persoonlijkproefschrift.nl

Cover design: Ferry Fikkers, Ferrazzo, studio voor grafische vormgeving

ISBN: 978-94-6458-970-2.

**Taalbenadering en taalhouding in werk van Jacob Israël de Haan:
zuiverheid, gekunsteldheid, dubbelzinnigheid, expressiviteit**

Proefschrift

ter verkrijging van
de graad van doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van rector magnificus prof.dr.ir. H. Bijl,
volgens besluit van het college voor promoties
te verdedigen op dinsdag 4 april 2023
klokke 13.45 uur

door

Trijntje Barendregt

geboren te Spijkenisse
in 1957

Promotor

Prof.dr. F.W.A. Korsten

Co-promotor

Dr. E. Minnaard

Promotiecommissie

Prof.dr. R.A.M. Honings

Prof.dr. J.H.C. Bel (Vrije Universiteit Amsterdam)

Prof.dr. P.A. Bax (Tilburg University)

Dr. S.V. Bluijs (Tilburg University)

Dr. E.A. Op de Beek

Dr. G.N.T.J. van Engelenhoven MEd

Inhoud

Inleiding	9
1. De Haan en zijn reflecties op taal	9
2. De Haan en het internationale debat over taal: kernpunten	15
3. De Haan en taal: onderzoeksvragen	19
4. Jacob Israël de Haan, een poging in waarheid te leven: taal en frictie	24
5. Het De Haan-onderzoek na diens dood in 1924	29
6. Opbouw van het proefschrift	35
Hoofdstuk 1 - Het juridisch zuiver gebruik van taal	39
1.1 Een schets van de aanloop tot De Haans “Signifiek”	43
1.2 De Haans onderzoeksmethodiek naar een pure en logische taal voor de rechtsspraak	50
1.3 Categorie één: de taal <i>an sich</i>	53
1.4 Categorie twee: de taal en haar uitdrukkingspotentieel	56
1.5 Categorie drie: communicatie en zingeving	66
Hoofdstuk 2 - Het primaat van taal: De Haans flexibiliteit ten opzichte van taal	73
2.1 Referentialiteit en realisme: taal en sociale werkelijkheid in <i>Pijpelijntjes</i>	77
2.2 Kunstmatigheid en naturalisme: neologismen en samenvoegingen	80
2.3 Arbitrariteit en antithese in taal: decadente transgressie en wisselvalligheid in <i>Pathologieën</i>	84
2.4 Subjectiviteit en zintuiglijkheid: van impressionisme naar modernisme	95
Hoofdstuk 3 - Het politiek-retorische doel van taal	107
3.1 Posities vanuit het perspectief van kijken	112
3.1.1 Kijken op afstand: flaneur, emigrant, reiziger, toerist	112

3.1.2	Politiek en humanitair kijken: jurist, onderzoeker, verslaggever, aanklager	115
3.2.	Posities vanuit het perspectief van spreken	120
3.2.1	Spreken in bedekte termen: de (liberale) ironicus	120
3.2.2	Vrijmoedig spreken: de parrèsias	126
3.3	Posities vanuit het perspectief van taal: ‘onmondige’ bezoeker en ‘sprakeloze’ hulpverlener	129
3.4	Posities vanuit het perspectief van een naakt bestaan en de limiet van taal	133
3.4.1	De pleiter	133
3.4.2	De literaire klokkenluider voor mensenrechten	137
3.4.3	De gelovige	138
	Hoofdstuk 4 - Het apostrofisch-humanitaire vermogen in taal	143
4.1	De stijlfiguur van herhaling	148
4.1.1	Herhaling als retorisch instrument	148
4.1.2	Herhaling van thema’s en hun metaforische lading	148
4.1.3.	Herhaling op het niveau van de narratieve tekst	151
4.1.4	Herhaling op het niveau van de liederen en het gedicht	154
4.1.5	Herhaling en het effect daarvan voor narratieve tekst, liederen en gedicht	156
4.2	Wat doen de liederen en het gedicht met de narratieve tekst en vice versa?	160
4.3	De apostrof als uiting van passie: aanroepen, oproepen en tot leven roepen	161
4.4	De Romantische ironie van Schlegel	166
4.5.	De “schijn” van het onbenoembare voorbij: een appèl aan de lezer	169
	Samenvatting en conclusie	175
	Bibliografie	191

Bijlagen	199
Liederen en gedicht van De Haan in de hoofdtekst van <i>In Russische gevangenissen</i>	
De zingende danser	201
Lied voor Georges Dmitrenko	202
Lied voor de politieke gevangenen	203
Lied voor Paul Sacvarélidzé	205
Gedicht voor Joseph Minor	206
Liederen van De Haan in de “aanvullingen” van <i>In Russische gevangenissen</i>	
<i>De verbanning</i>	209
<i>Door de storm</i>	212
<i>Door Londen</i>	214
<i>Vertrouwing</i>	219
<i>Aan zijne Excellentie de Generaal Djounkovsky</i>	222
ACHTER EEN DICHT DEUR	224
Engelse samenvatting	227
Dankwoord	239
Curriculum Vitae	241

